

Gernot NUSSBÄCHER

**MICHAEL TEUTSCH (1855-1940),
AUTORUL PRIMULUI MANUAL BRAȘOVEAN DE LIMBA ROMÂNĂ
PENTRU GERMANI**

Zusammenfassung: Michael Teutsch wurde 1855 in Schirkanyen geboren, besuchte das theologisch-pädagogische Seminar in Kronstadt und wirkte ab 1875 als Lehrer an der Knabenvolksschule in Kronstadt. Im Jahre 1888 wurde ihm der Unterricht der rumänischen Sprache am Honterusgymnasium übertragen, ebenso unterrichtete er Rumänisch auch an der Mädchenschule. Im Jahre 1916 trat er in den Ruhestand, unterrichtete aber auch noch später. Michael Teutsch starb im Jahre 1940 in Kronstadt.

Das große Verdienst von Michael Teutsch ist die Ausarbeitung und die Veröffentlichung eines Lehrbuches zur Erlernung der rumänischen Sprache, dessen erste Auflage im Jahre 1897 in Zusammenarbeit mit Prof. Ioan Popea erschien. Es wurde auch eine Bearbeitung des Buches für die Erlernung der rumänischen Sprache durch die Ungarn herausgegeben... Im Jahre 1913 erschien die zweite vollständig umgearbeitete Auflage. Eine dritte Auflage erschien dann im Jahre 1919, die vom Evangelischen Landeskonsistorium als Schulbuch empfohlen wurde.

Die vierte Auflage wurde in Zusammenarbeit mit Prof. Ioan Baciuc im Jahre 1920 herausgebracht und vom Leitenden Regierungsrat für Siebenbürgen als Schulbuch für die Schulen mit deutscher Unterrichtssprache genehmigt.

Die fünfte Auflage des Rumänischen Sprachbuchs von Michael Teutsch erschien in zwei Teilen in den Jahren 1923 und 1924, eine sechste Auflage wurde 1926 in Schäßburg gedruckt. Im Jahre 1925 wurde das Rumänische Sprachbuch vom rumänischen Unterrichtsministerium als Lehrbuch für die Volksschulen mit deutscher Unterrichtssprache in Großrumänien genehmigt.

So war Michael Teutsch ein Pionier der deutsch-rumänischen Sprachbeziehungen. Tausende von Schülern und Erwachsenen haben nach seinem Lehrbuch die rumänische Sprache erlernt und durch sein Lehrbuch hat Michael Teutsch einen wertvollen Beitrag zur Eingliederung der Siebenbürger Sachsen in den neuen Staat Großrumänien nach 1918 geleistet. Eine Bibliographie der Ausgaben des Sprachbuchs ist beigegeben.

Ca o contribuție la tema Sesiunii științifice „Țara Bârsei”, din luna mai a anului 2009, de la Muzeul „Casa Mureșenilor” din Brașov – „Învățământul și educația în secolele al XIX-lea și al XX-lea” –, dorim să prezentăm viața și opera autorului primului manual brașovean de limba română pentru germani. Acesta a fost Michael Teutsch.

Michael Teutsch s-a născut la 8 ianuarie 1855, la Șercaia, ca fiu al unui agricultor. În anul 1875, Michael Teutsch a absolvit Seminarul teologic-pedagogic de pe lângă Liceul Honterus din Brașov.¹

Începând cu anul școlar 1875/1876, Michael Teutsch a activat ca învățător la Școala primară evanghelică de băieți din Brașov-Cetate, unde a fost diriginte al clasei a treia și mai târziu al clasei a patra.²

După moartea profesorului de limbă română de la Gimnaziul Honterus, Andreas Tontsch, la 15 octombrie 1888, presbiteriul Parohiei evanghelice C.A. Brașov, ca instituție susținătoare a școlilor

¹ Dr. Friedrich Schuller, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, IV. Band, Sibiu, 1902, p. 470.

² *Programm des evangelischen Gymnasiums zu Kronstadt 1875/76*, Brașov, 1876, p. 72 (clasa a III-a); *Ibidem*, 1876/1877, p. 47; 1877/1878, p. 60; 1878/1879, p. 52 (clasa a patra) și în continuare pentru anii următori.

evanghelice, a încredințat predarea limbii române la Gimnaziul Honterus și la Școala Reală afiliată acestuia învățătorului elementar Michael Teutsch.³ (Menționăm că, în limbajul folosit atunci, *gimnaziul* era o școală de băieți; începea cu al cincilea an școlar – care se chema „prima” – și mergea până la al doisprezecelea an școlar, care se chema „octava”. Noțiunea de *liceu* se aplica atunci numai școlilor superioare de fete.)

Michael Teutsch a predat limba română la clasele „tertia” și „quarta” de la Gimnaziu și de la Școala Reală, câte două ore săptămânal, până în anul școlar 1902/1903, iar după aceea numai la Școala Reală, până 1914/1915.⁴ Michael Teutsch a predat de asemenea limba română, din anul școlar 1888/1889 și până în anul școlar 1910/1911, și la Școala evanghelică de fete.⁵

În anul școlar 1907/1908, Michael Teutsch a predat și limba maghiară la clasele a cincea și a șasea din Școala de băieți.⁶

Începând cu anul școlar 1908/1909, Michael Teutsch a devenit, la cererea sa, diriginte al clasei a doua elementare.⁷

Pe data de 1 februarie 1916, învățătorul Michael Teutsch a fost pensionat, dar a mai predat în continuare un timp scurt.⁸

După Primul Război Mondial îl găsim pe Michael Teutsch din nou ca suplinitor pentru predarea limbii române, atât la Gimnaziul Honterus, cât și la Școala Reală.⁹

Michael Teutsch a murit la 27 mai 1940 și a fost înmormântat, la 29 mai 1940, în Cimitirul evanghelic Brașov-Cetate din strada Lungă nr. 2.¹⁰ Ziarul „Kronstädter Zeitung” din 4 iunie 1940 i-a publicat un necrolog, în care este evidențiată activitatea sa pentru binele obștesc.¹¹

Michael Teutsch a fost căsătorit cu Charlotte, născută Klöckner. Din această căsătorie s-au născut trei fiice; două din ele au devenit învățătoare; cea mai vârstnică s-a căsătorit cu renumitul librar Heinrich Zeidner și, ulterior, a avut un fiu.¹²

Cartea de adrese pentru orașul Brașov – o publicație periodică anuală, care a apărut timp de aproape 70 de ani, între 1848 și 1916 – conține date interesante despre Michael Teutsch.

El apare mai întâi în cartea de adrese pentru anul 1877, ca fiind învățător și locuind în strada Poarta Șchei la nr. 127.¹³ Următoarele locuințe – aproape în fiecare an una nouă – au fost următoarele: Șirul Inului nr. 27 (1878); Strada Porții nr. 495 (1879); Strada Porții nr. 537 (1880); Strada Vămii nr. 13 (1881), Strada Castelului nr. 216 (1882-1883, aici s-a născut prima fiică); Strada Castelului nr. 250 (aici s-a născut a doua fiică), Strada Castelului nr. 233 (1885-1890, aici s-a născut a treia fiică), Strada Castelului nr. 44 (1892-1893); Strada Castelului nr. 47 (1894). După aceste peripeții îndelungate, învățătorul Michael Teutsch apare, începând cu anul 1895, ca proprietar al casei din Strada Castelului nr. 55 (azi nr. 51, aici s-a născut fiul mezin).¹⁴ Casa a aparținut lui și fiicelor sale până la naționalizarea din anul 1950 și la evacuarea din 1952.

Marele merit al lui Michael Teutsch este elaborarea și publicarea unui manual pentru învățarea limbii române pentru germani, care a apărut mai întâi în anul 1897 în editura ginerelui său, Heinrich

³ *Ibidem*, 1888/1889, pp. 31-32.

⁴ *Ibidem*, p. 35 și în anii următori.

⁵ *Programm der Kronstädter ev. Mädchenschule und der mit ihr verbundenen Fachkurse*, 1888/1889, Nr. 5, p. 40 și p. 43, unde Michael Teutsch este menționat ca învățător de limba română la cursul de contabilitate. Activitatea lui este menționată și în manualele școlare în continuare.

⁶ *Programm des Honterus-Gymnasiums und der damit verbundenen Lehranstalten in Kronstadt*, 1907/1908, p. 21.

⁷ *Ibidem*, 1908/1909, p. 65.

⁸ *Ibidem*, 1915/1916, p. 6.

⁹ *Jahresbericht des Honterus – Gymnasiums 1921/1922*, p. 6, nr. 25; *Ibidem*, 1923/1924, p. 2, nr. 24.

¹⁰ „Kronstädter Zeitung”, anul 104, nr. 120 din 29 mai 1940, p. 8.

¹¹ *Ibidem*, nr. 125 din 4 iunie 1940, p. 7.

¹² Dr. Erich Jekelius, *Genealogie Kronstädter Familien*, Band VIII: S, T, Kronstadt 1966, p. 174 (Arhiva Parohiei Evanghelice C.A. Brașov, cota IV. F. 57, dactiloscrit).

¹³ *Kronstädter Adressenkalender*, 1877, sub voce (s.v.) Teutsch Michael.

¹⁴ *Ibidem*, pe anii menționați, s.v. Teutsch Michael.

Zeidner, fiind tipărit în tipografia Gött. Colaboratorul său a fost profesorul Ioan Popea (1839-1903) de la Gimnaziul românesc, care frecventase Gimnaziul Honterus și studiasse ulterior la Leipzig.¹⁵

Dorim să prezentăm pe scurt acest manual. Titlul său este: *Lehrbuch der rumänischen Sprache zum Schul- und Selbstunterricht/Manual de limba română pentru predarea în școli și pentru studiu individual*.¹⁶

În prefața manualului sunt expuse principiile pedagogice care au stat la baza elaborării lui.

Manualul începe cu o parte introductivă, în care sunt tratate sunetele, literele, ortografia și ortoepia limbii române. Prima parte a manualului este dedicată morfologiei și sintaxei și grupează materia în 50 de capitole, capitole denumite „deprinderi”. Urmează apoi o recapitulare a declinărilor și a conjugărilor, de asemenea, un capitol despre formarea cuvintelor.

Partea a doua a manualului cuprinde exerciții de vorbire, texte de citit, poezii și modele pentru corespondență comercială.

Partea a treia este formată dintr-un dicționar pentru fiecare „deprindere”, care este urmat de un dicționar alfabetic al cuvintelor folosite în corpul manualului.

Manualul de limbă română elaborat de Teutsch și Popea a fost bine primit de cadrele didactice, fiind tradus și în limba maghiară de către Nándor (Ferdinand) Szabó, chiar cu participarea lui Michael Teutsch.¹⁷

După 16 ani a apărut ediția a doua, complet refăcută, a manualului de limba română al lui Michael Teutsch, cu titlul schimbat: *Rumänisches Sprachbuch. Ein Leitfaden zur leichten Erlernung der rumänischen Sprache im Schul- und Selbstunterricht/Carte de limba română. Un îndreptar pentru însușirea ușoară a limbii române în școală și prin studiu individual*. Partea română a manualului a fost revăzută de profesorul Alexandru Bogdan (1881-1914).¹⁸

Și a doua ediție are o parte introductivă, partea întâi cuprinzând morfologia și sintaxa. Partea a doua conține exerciții, mai întâi convorbiri din viața practică. În partea literară găsim texte de proză și poezii de Eminescu, Coșbuc, Slavici, Șt.O. Iosif, Sadoveanu, Goga, Ecaterina Pitiș ș.a. Partea a treia cuprinde cele două liste alfabetică cu câte peste 2000 de cuvinte, care puteau înlocui un dicționar de buzunar.¹⁹

După unirea Transilvaniei cu România veche, în urma hotărârii Marii Adunări Naționale Române din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, o nouă ediție a manualului de limbă română al lui Michael Teutsch a devenit o urgență. Această ediție a apărut în primăvara anului 1919 și s-a epuizat în patru luni, deoarece atât elevii, cât și adulții au dorit sau au trebuit să se familiarizeze cu noua limbă de stat. Până acum, încă nu am putut identifica în bibliotecile brașovene consultate vreun exemplar din această ediție.

Ediția a treia a manualului Teutsch a fost recomandată ca manual școlar de către Consistoriul Superior al Bisericii Evanghelice C.A. din România pentru școlile din subordinea sa.²⁰

¹⁵ Andreiu Bârseanu, *Istoria Școalelor Centrale Române gr. or. din Brașov*, Brașov, 1902, pp. 593-594; Ilie Moruș (ed.), *Cărturari brașoveni (sec. XV-XX). Ghid biobibliografic*, Brașov, 1972, p. 186.

¹⁶ Exemplarele consultate se află la Biblioteca Arhivelor Statului Brașov, având cota I-2048, și la Biblioteca Județeană Brașov, având cota 27890.

¹⁷ *Román nyelvtan és olvasókönyv, szerkesztették Teutsch Mihályi és Popea Ioan, átdolgozta Szabó Nándor, Teutsch Mihály közreműködésével/Gramatică română și carte de citire, elaborată de Michael Teutsch și Ioan Popea, preluată de Ferdinand Szabó cu sprijinul lui Michael Teutsch*, cf. Friedrich Schuller, *op. cit.*, p. 471. Acolo este menționat și un manual de aritmetică, la care a contribuit Michael Teutsch în anul 1898, cf. p. 200.

¹⁸ Ilie Moruș, *op. cit.*, p. 45.

¹⁹ Exemplarul consultat, la Biblioteca Arhivei Bisericii Negre Brașov, având cota 098/04/53.

²⁰ Michael Teutsch, Dr. Ioan Baciu, *Rumänisches Sprachbuch...*, Vierte... Auflage, Brașov, 1920 (prefața datată august 1919), p. 4.

A patra ediție, adăugită și îmbunătățită, a manualului Teutsch, având prefața dataată august 1919, a fost revăzută de profesorul dr. Ioan Baciuc (1988-1956) și a apărut în anul 1920.²¹ Această ediție a fost aprobată și recomandată de către Consiliul Dirigent al Transilvaniei pentru școlile cu limba de predare germană din Transilvania.²²

Ediția a cincea a manualului de limbă română Teutsch a apărut în două părți. Prima parte, ca manual pentru ciclul inferior, a fost tipărită în anul 1923 la Sibiu.²³ Partea a doua, pentru ciclul superior, a apărut în anul 1924. Ambele părți au fost publicate de editura lui Heinrich Zeidner.²⁴

Ca o completare la manual, s-a publicat, în condiții tehnice grele, și o *listă de cuvinte/Wörterverzeichnis*, de fapt un dicționar, care a fost revăzut tot de dr. Ioan Baciuc.²⁵ Acest dicționar a apărut și cu o copertă separată, cu titlul puțin modificat.²⁶

În anul 1925, Ministerul Instrucțiunii Publice a aprobat manualul Teutsch – Baciuc pentru școlile cu limba de predare germană din România Mare.²⁷

Ediția a șasea a manualului – partea întâi pentru școlile elementare și profesionale – a apărut în anul 1925 și a fost tipărită la Sighișoara, în tipografia Markus.²⁸ Acest lucru s-a întâmplat la aproape trei decenii după prima ediție.

Prin acest manual, Michael Teutsch este un pionier în relațiile lingvistice dintre sași și români. Prin manualul său de limba română, timp de aproape trei decenii, el a contribuit mult atât la cunoașterea limbii române, cât și la cunoașterea românilor de către sașii din Transilvania, nu numai din Brașov, ba chiar pe plan național. De asemenea, Michael Teutsch a contribuit prin manualul său la integrarea sașilor în noul stat România Mare, după Unirea de la 1 Decembrie 1918. Manualul său a ajutat mii de oameni să depășească „bariera de limbă” și a fost un factor important pentru realizarea unei „punți lingvistice” între sași și români. Meritele lui Michael Teutsch au fost apreciate și în literatura de specialitate.²⁹

Pentru valoarea sa în acest sens, am propus amplasarea unei plăci comemorative pe casa sa din strada Castelului nr. 51, eventual și cu implicarea Forumului Democrat al Germanilor din Județul Brașov.³⁰

²¹ Exemplarele consultate, la Biblioteca Arhivei Bisericii Negre Brașov, cota 089. 04/66; la Biblioteca Arhivelor Statului Brașov, cota II-2276; la Biblioteca Județeană Brașov, cota 39778 D.

²² Michael Teutsch und Dr. Ioan Baciuc, *Rumänisches Sprachbuch*, Fünfte... Auflage, Erster Teil, Brașov – Kronstadt, 1923, p. 3.

²³ Biblioteca Arhivelor Statului Brașov, cota II-2276.

²⁴ Biblioteca Arhivelor Statului Brașov, cota II-2276; la Biblioteca Arhivei Bisericii Negre Brașov, cota 098. 04/54.

²⁵ Biblioteca Arhivelor Statului Brașov, cota II-2276; la Biblioteca Arhivei Bisericii Negre Brașov, cotele 098. 04/54 și 098. 04/62.

²⁶ *Kurzgefasstes Wörterbuch der deutschen u(nd) rumänischen Sprache. Ein Wörterverzeichnis zum Rumänischen Sprachbuch von M. Teutsch und Dr. Ioan Baciuc*, ș.a., 77 (78) pp; la Biblioteca Arhivei Bisericii Negre Brașov, cota 09804/55. Exemplare legate fără coperte, la Biblioteca Arhivelor Statului Brașov, cotele I-7156 și I-9105 (două exemplare).

²⁷ Michael Teutsch und Dr. Ioan Baciuc, *Rumänisches Sprachbuch...*, Sechste ... Auflage, Brașov – Kronstadt, 1925, p. 3.

²⁸ Biblioteca Arhivelor Statului Brașov, cota I-12891; la Biblioteca Arhivei Bisericii Negre Brașov, cota 098. 04/54; Biblioteca Județeană Brașov, cota 30564.

²⁹ Arnold Pancratz, *Beiträge von Siebenbürger Sachsen zur Erlernung der rumänischen Sprache*, în rev. „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, Nr. 3/1960, p. 163; Michael Kroner, *Der rumänische Sprachunterricht in den siebenbürgisch-sächsischen Schulen vor 1918*, Stuttgart, 1972, p. 15; Idem, *Învățarea limbii române în școlile germane din Transilvania până în anul 1918*, în „Cumidava”, Culegere de studii și cercetări a Muzeului Județean Brașov, VI, Brașov, 1973, pp. 147-148.

³⁰ Gernot Nussbächer, *Ein Pionier in den sächsisch-rumänischen Sprachbeziehungen. Michael Teutsch (1855-1940), der Verfasser des Rumänischen Sprachbuchs*, în „Karpaterndschau”, Brașov, anul 42 (53), nr. 19 (3018) din 14 mai 2009, p. III.

Michael Teutsch, Bibliografie

BASB = Biblioteca Arhivelor Statului Brașov

BBNB = Biblioteca Bisericii Negre Brașov

BJB = Biblioteca Județeană Brașov

1. *Lehrbuch der rumänischen Sprache zum Schul- und Selbstunterricht*, von Michael Teutsch und Ioan Popea, Kronstadt, Verlag H. Zeidner, 1897, (Buchdruckerei Gött, Kronstadt), 251 (256) p.; BASB I-2048; BJB D-27890.

2. *Rumänisches Sprachbuch. Ein Leitfadens zur leichten Erlernung der rumänischen Sprache zum Schul- und Selbstunterricht*, von Michael Teutsch. Im rumänischen Teil durchgesehen und erweitert von Dr. A. Bogdan, Prof. Zweite, vollständig umgearbeitete Auflage, Brassó (Kronstadt), 1913, Verlag von Eduard Kerschner, (Buchdruckerei Hentschel Brassó - Kronstadt), 266 p.; BBNB 098. 04/53.

3. *Rumänisches Sprachbuch ...* von Michael Teutsch ... dritte Auflage Kronstadt 1919, Zeidner.

4. *Rumänisches Sprachbuch. Ein Leitfadens zur leichten Erlernung der rumänischen Sprache zum Schul- und Selbstunterricht*, von Michael Teutsch, und Prof. Dr. Ioan Baci, Vierte erweiterte und verbesserte Auflage. Kronstadt 1920, Verlag H. Zeidner, 211 + V p.; BASB II-2276; BBNB 098. 04/66; BJB D-39778.

5. *Rumänisches Sprachbuch. Ein Leitfadens zur leichten Erlernung der rumänischen Sprache* (in 2 Teilen), von Michael Teutsch und Dr. Ioan Baci. Erster Teil für Volksschulen und 2 bis 3 Schuljahre der Unterstufe von Mittelschulen und Handelsschulen. Fünfte, erweiterte und verbesserte Auflage, Brașov, Kronstadt, 1923, (Ostdeutsche Druckerei Sibiu-Hermannstadt), 146 + 4 + 2 p.; BASB II-2276.

6. *Rumänisches Sprachbuch. Ein Leitfadens zur leichten Erlernung der rumänischen Sprache*, von Michael Teutsch und Dr. Ioan Baci, II. Teil für 3 Schuljahre einer Oberschule. Fünfte, erweiterte und verbesserte Auflage. Brașov, Kronstadt, 1924, Verlag H. Zeidner, 160 p.; BBNB 098. 04/54.

7. *Wörterverzeichnis zum „Rumänischen Sprachbuch von Michael Teutsch“*. Durchgesehen von Prof. Dr. Ioan Baci, 77 (78) p. s. a. (1924?). A apărut și cu copertă separată, cu titlul: *Kurzgefasstes Wörterbuch der deutschen und rumänischen (sic!) Sprache. Ein Wörterbuch zum Rumänischen (sic!) Sprachbuch* von M. Teutsch und Dr. J. Baci. Rumänisch-deutscher und deutsch-romänischer. Teil vereint in 1 Band. Verlag von H. Zeidner, Kronstadt Brașov; BASB I- 7156; I-9105; I-12794; II-2276; BBNB 098. 04/54; 098. 04/55; 098. 04/62.

8. *Rumänisches Sprachbuch. Ein Leitfadens zur leichten Erlernung der rumänischen Sprache* (in 2 Teilen) von Michael Teutsch und Dr. Ioan Baci. Erster Teil, für die Unterstufe der Volksschulen mit deutscher Unterrichtssprache in Großrumänien und für Lehrlingsschulen. Sechste, vermehrte und verbesserte Auflage. Brașov, Kronstadt, 1925, Verlag der Buchhandlung H. Zeidner, (Markusdruckerei Sighișoara – Schäßburg), 160 +III (IV) p.; BASB I-12891; BBNB 098. 04/54; BJB D-30564.